

UOT 338.48

AZƏRBAYCANDA MALİYYƏ SEKTORUNUN İNKİŞAFINDA TURİZMİN ROLU

Ülkər CƏFƏROVA*

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 17 may 2024; çapa qəbul edilmişdir: 20 iyun 2024; online-da çap edilmişdir: 17 sentyabr 2024.

Received: 17th of May, 2024; accepted: 20th of June, 2024; published online: 17th of September, 2024.

Açar sözlər: *maliyyə sektoru, maliyyə münasibətləri, turizm, beynəlxalq, inkişaf*

Giriş

Turizm, adətən, istirahət, yeni təəssüratlar, həzz, kəşf edilməmiş əraziləri, təbiət abidələrini, tarixi və mədəniyyətini, xalqların adət-ənənələrini kəşf etmək və öyrənmək istəyi ilə əlaqələndirilir. Eyni zamanda, turizm bir çox ölkədə ən böyük, ən gəlirli və dinamik iqtisadi sektorlardan biridir. Turizm hazırda avtomobil və kimya sənayesini geridə qoyaraq dünyanın aparıcı ixrac olunan mal və xidmətləri arasında birinci yerdədir. Turizm əsas iqtisadi sektorlara, o cümlədən nəqliyyat, ticarət, tikinti, kənd təsərrüfatı və istehlak mallarının istehsalına təsir edir və əlaqəli sənaye sahələrinin inkişafını stimullaşdırır.

Son bir neçə ildə bazar iqtisadiyyatına keçid çərçivəsində regional turizm iqtisadiyyatının əhəmiyyətinin artması, o cümlədən turizm sənayesi daxilində uzunmüddətli regional siyasətin əsas vəzifələri və gələcək maliyyələşdirmə imkanlarının müəyyənləşdirilməsi müşahidə olunur.

Regional maliyyə regionun iqtisadi və sosial inkişafı üçün regional sərvətlərin, pul yığımlarının və gəlirlərinin tərkib hissəsi olan ÜDM-in yaradılması, bölüşdürülməsi və yenidən bölüşdürülməsi prosesində yaradılmış maliyyə qarşılıqlı əlaqələr sistemidir. Bu kontekstdə turizmin inkişafı üzrə regional proqramların işlənilməsi və hazırlanması son dərəcə faydalı görünür ki, onların həyata keçirilməsi üçün vəsaitlər müvafiq inzibati ərazi vahidlərinin büdcələrinin gəlir mənbələrindən və dövlət büdcəsinə təqdim edilən vergi daxil-olmalarından əldə edilir [7, s. 128].

Turizmin ölkənin gəlirlərini və məzənnəsini artıraraq tədiyyə balansına müsbət töhfə verməsi üçün daha çox xərc əldə etmək üçün tələb olunan məzənnə gəliri həmin ölkənin aktiv xarici turizmi olmalıdır. Xarici turizmin balansına prosesdən irəli gələn bütün turizmlə bağlı valyuta əməliyyatları daxil edildikdə, burada təkə turizm fəaliyyətinə daxil olan və çıxan turistlərin olmadığını ortaya qoyur [6, s. 92]. Həqiqətən də, sənayenin mühüm xüsusiyyəti geniş çeşiddə turizm məhsulları üçün mal və xidmətlərin birləşməsidir. Turizm məhsulu təklifinin müxtəlifliyi ilə paralel olaraq, turizm istehlakının

*magistrant, Bakı Avrasiya Universiteti

e-mail: uceferova4@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.30546/25194011.2024.13.4.054>

geniş miqyasda baş verməsi sektorda xalis valyuta gəlir və zərərlərinin müəyyən edilməsini çətinləşdirir.

Turizm tədiyyə balansına əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərən ixrac prosesidir. Bu, müəyyən mənada ölkə daxilində mal və xidmətlərin pərakəndə qiymətlərlə ixracı hesab oluna bilər. Turizm gəlirləri, xüsusilə xarici maliyyə mənbələrinə ehtiyacı olan inkişaf etməkdə olan ölkələr üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bu sahəyə qoyulan investisiyalar nisbətən yüksək valyuta gəliri təmin edir. Turizm də yaratdığı stimullaşdırıcı təsirlərə görə dolayı yolla digər sektorlarda məşğulluq və gəlir səviyyəsini artırır.

Turizm sektorunda sahibkarlığın təşviqi turizm sənayesinin davamlı uğurunu və inkişafını artırır. Turizm müəssisələri ikili rola malikdir; birincisi, onlar müxtəlif yerlərin ziyarətçilərini dəvət edir, saxlayır və geri çağırırlar (tələb tərəfi). İkincisi, sektor daha çox əlavə dəyər ilə regional mədəniyyəti və ekosistemi inkişaf etdirərək, qoruyur. Belə ki, əlverişli turizm mühitinin inkişafı üçün turizm müəssisələrinin təşviqi ilə bağlı araşdırma turizm ədəbiyyatında müzakirə edilməlidir [26, s. 128]. Firmanın xüsusiyyətləri və sənaye növləri maliyyəyə çıxışda müəyyənedici amil olduğundan, turizm müəssisələrinin maliyyəyə çıxışı və onların biznesin fəaliyyətində tətbiqi ilə bağlı daha konkret bir araşdırma kömək edərdi [10, s. 40]. Turizm sektorunun inkişafı iqtisadi artım və özəl məşğulluq imkanları üçün geniş imkanlar yaradır [12, s. 1365-1373.]. Belə ki, turizm sektoru və turizm yönümlü müəssisələr istənilən iqtisadiyyatın tərkib hissəsi kimi meydana çıxıb.

Maliyyəyə məhdud çıxış müəssisələrin böyüməsinə mane olur, məsələn, kiçik bizneslə bağlı bir çox ədəbiyyatlar araşdırılıb [10, s. 30]. Beləliklə, müəssisələr ümumiyyətlə xarici maliyyə mənbələri əldə etmək və turizm sektorundakı imkanları açmaq üçün maliyyə institutlarına etibar edirlər [18, s. 15]. Məsələn, KOB-ların maliyyə çatışmazlığının azaldılmasında və müəssisələrin təşviqində maliyyə sektorunun roluna dair kifayət qədər sübutlar mövcuddur [19, s.10; 24, s. 95]. Bununla belə, KOB-ların böyümə problemləri seqmentdən seqmentə fərqlənir. Belə ki, turizm müəssisələrinin təşviqində problemlər ayrıca müzakirə edilməlidir, çünki onların tələbləri və təşviqi tədbirləri ümumi müəssisələrdən fərqlidir [26, s. 135]. Turizm müəssisələrinin təşviqi və turizm müəssisələrinin inkişafında maliyyə sektorunun rolu ilə bağlı araşdırmalar turizm ədəbiyyatına yeni anlayışlar gətirməyə kömək edir.

Maliyyə inklüzivliyi turizm müəssisələrinə və sahibkarlara rəsmi maliyyə əldə etmək və turizm müəssisələri üçün tələb olunan kapitalı gücləndirmək imkanı verir. Maliyyəyə çıxış innovasiya ilə birbaşa əlaqəyə malikdir və məhsuldarlığın artması vasitəsilə iqtisadi artımı təşviq edir [9]. Turizm inkişaf etməkdə olan ölkələrdə, xüsusən də turizm sektorunda iştirak edən fərdlər və KOB-lar üçün maliyyəyə çıxışı yaxşı qurulduğu zaman ən az inkişaf etmiş ölkələrdə yoxsulluğun azaldılması qədər töhfə verir [17, s. 395]. Son onillikdə mobil ödənişlər bütün dünyada geniş vüsət alıb. Mobil fərdin gündəlik həyatının ayrılmaz hissəsinə çevrildiyindən, o, həm də fərdin səyahət təcrübələrinə getdikcə daha çox daxil edilmişdir. Maliyyə daxili inkişaf turistlərin səyahətlə bağlı məhsul və xidmətlərini rahatlıqla ödəmələri üçün mobil ödənişlərə çox ehtiyac duyulan çıxışı təmin edir [25, s.15].

Biznes mühitinin yaxşılaşdırılması ilə yanaşı, turizm KOB-larının maliyyəyə çıxış imkanlarının innovasiyası turizm sektorunun rəqabət qabiliyyətini artırır. Daha yeni və turistlərə uyğun məhsul və xidmətləri təqdim etməklə, KOB-ların turizm maliyyəsinə vaxtında çıxışı onlara öz bizneslərini inkişaf etdirməyə kömək edir. Maliyyə inklüzivliyi turizm istiqamətləri yaxınlığında yerli əhali üçün yeni iş yerlərinin yaradılmasında turizm KOB-larına imkan yarada bilər [8, s.120]. Maliyyəyə asan və adekvat çıxışın təmin edilməsi hər bir ölkədə turizmin davamlı inkişafı üçün vacibdir.

1. Beynəlxalq turizm və maliyyə inkişafı

Ölkənin maliyyə sektoruna turizmin inkişafı onun böyüməyə, valyuta gəlirlərinə, yeni investitorlara, sənaye məhsulunun artmasına, valyuta ehtiyatlarının artmasına, məşğulluq imkanlarına və infrastrukturun inkişafına təsiri ilə kömək edir [11, s.190; 20, s.760]. Empirik tərəfdən, bir sıra tədqiqatlar səbəb-nəticə və reqressiya təhlilindən istifadə edərək, turizm və maliyyə inkişafı arasındakı əlaqəni qiymətləndirmişdir. Məsələn, Li və Qamruzaman (20-22) turizmin BRICS ölkələrinin iqtisadiyyatlarında daha yüksək insan inkişafına nail olmaq üçün maliyyə sektoruna inkişafına təkan verdiyini, Spannoniyer və Burk (2017) isə turizmin Karib hövzəsi ölkələrində maliyyə inkişafına təkan verdiyini aşkar ediblər [23, s. 1375]. Turizmin Malayziyanın maliyyə sektoruna inkişafına təsiri R.Şahbaz və başqaları tərəfindən araşdırılıb. Reqressiya təhlilinin nəticələri əsasən, turizmin genişləndirilməsi ölkənin maliyyə sektorunun inkişafına müsbət təsir göstərir [21].

Cənubi Afrikada, Musakva və Odhiambo (2022) turizm inkişafı geniş pul, bazar kapitallaşması və maliyyə sektorunun daxili krediti kimi ölçülən maliyyə inkişafına səbəb olduğunu tapdı [15, s. 160]. Ohlan (2017) tərəfindən Hindistan üçün səbəb-nəticə təhlili də göstərir ki, turizm sektorunun inkişafı ölkənin maliyyə sektorunun inkişafına müsbət mənada təsir göstərir [16, s. 20]. Eynilə, Türkiyə, Fransa, İspaniya, İtaliya və Yunanıstanda Başarır və Çakır (2015) turizmdən maliyyə inkişafına bir istiqamətli səbəb əlaqəsi tapırlar. Liao Et Al tərəfindən turizmdən maliyyə sektorunun inkişafına bir istiqamətli səbəb əlaqəsi müşahidə edilmişdir [27, s. 2320]. Çində üç turizm əsaslı şəhərdə, Türkiyədə isə Katırcıoğlu tərəfindən (2018) turizmin inkişafının maliyyə sektorunu gücləndirməsi təsirləri müsbət rəy verib. Kumar, (2014) Keniyada turizm, pul köçürmələri və artım arasındakı əlaqəni araşdırdı və turizmin inkişafının ölkənin maliyyə sektorunu inkişaf etdirmək qabiliyyətinə malik olan pul köçürmələrinin daha böyük səbəbi olduğunu tapdı [13; 14]. İqtisadi artıma təsir edən digər amillərlə bağlı qeyd etmək olar ki, maliyyə sektorunun inkişafı həm də iqtisadi artımın mühüm sürücüsü kimi meydana çıxır [20, s. 210].

2. Azərbaycanda turizmin və maliyyə sektorunun inkişafı

Azərbaycanda turizmin inkişafı iqtisadi tərəqqinin və artımın mühüm elementi kimi qəbul edilir və dövlət siyasətinin tərkib hissəsinə çevrilib. Azərbaycanın turizm sahəsində uğurlu islahatları maliyyə imkanlarının yaxşılaşdırılması ilə şərtlənir. Turizmin inkişaf tendensiyası əsasən ölkənin yüksək qanunvericilik protokollarına daxil edilib. Milli Məclis 1999-cu ildə "Turizm haqqında" Qanun qəbul edib. 27 iyul 1999-cu ildə Ulu Öndər Heydər Əliyev "Turizm haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiqi haqqında Fərman imzalayıb.

Bundan əlavə, Azərbaycan tarixi şəhər xarabalıqları, köhnə incəsənət strukturları, qiymətli əsərlərin nümayiş olunduğu muzeyləri, rəngarəng folkloru və dünya şöhrətli yeməkləri ilə nadir və hətta unikal ölkədir. Azərbaycan Respublikasında turizmin inkişafına yönəlmiş mühüm dövlət qərarlarından biri də Prezident İlham Əliyevin qərarı ilə "Turizmin inkişafına dair 2002-2005-ci illər üçün Dövlət Proqramı" və bu sənəddə "Tədbirlər Planı" olmuşdur [4, s.3-6].

Azərbaycanın turizm sektorunun 2025-ci ilə qədər daha da inkişaf etdirilməsi məqsədilə qəbul edilmiş ən yeni Strateji Yol Xəritəsinin əsas xüsusiyyətləri və bəndləri, qarşıya qoyulan məqsədlər və gələcək gözləntiləri açıqlanıb. Bu zaman qəbul edilmiş strategiyanın çatışmazlıqları da müəyyən edilir. Nəhayət, 2014-cü ildən sonrakı dövr üçün statistik və kəmiyyət məlumatları təqdim olunur.

Bir çox inkişaf etməkdə olan ölkələr üçün turizmin daha qısa müddət ərzində iqtisadi

sadi faydalarını nümayiş etdirə bilməsi turizmin ən cəlbedici tərəfidir. Digər sənaye sahələrinə qoyulan investisiyalarla müqayisədə, turizm sərmayələri gəlir gətirmə prosesi çox daha qısa bir prosesə malikdir. Turizm elə bir sənayedir ki, bir və ya iki illik uğurlu təbliğatdan sonra çox ehtiyac duyulan valyuta gəlirləri, gəlirlər və məşğulluqlar yarada bilər.

Cəlb olunan maliyyə resurslarının mülkiyyət formasından asılı olaraq turizm müəssisələrinin maliyyə mənbələri müxtəlif üsullarla təsnif edilir. Turizm müəssisələrinin maliyyələşdirilməsi mənbələri sırasında turizm müəssisələrinin xüsusi resursları nəzərə çarpır. Eyni zamanda, turizm şirkətlərinin maliyyələşmə mənbələri arasında kredit vasitəsilə əldə olunan maliyyələşmənin payı xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Ona görə də, müasir iqtisadi şəraitdə deyə bilərik ki, turizm biznesinin maliyyə resurslarının 50%-i kreditlər hesabına formalaşır [3, s.19].

Unikal turizm potensialına malik Azərbaycanda turizmdən əldə olunan gəlirin iqtisadiyyata böyük töhfə verdiyi şübhəsizdir. Lakin müasir dünyanın qəbul etdiyi anlayışa paralel olaraq, Azərbaycan hökuməti turizmi təkcə iqtisadi inkişafa ciddi töhfə verən element kimi deyil, həm də qloballaşma fenomeninin ən mühüm alətlərindən biri kimi qəbul etməlidir. Məhz bu kontekstdə Azərbaycanın turizm sənayesinin inkişafı son dövrlərin böyük mərhələlərini keçmişdir [1].

Azərbaycanın turizmin inkişafı və genişləndirilməsi üçün böyük potensialı var. Qeyri-neft sənayesinin inkişafı planında turizm hökumət tərəfindən əsas diqqət sahəsi kimi seçilib [5, s.75]. Xüsusilə, Azərbaycanın regionlarında bu sahədə turizm xidmətlərinin və sahibkarlığın inkişafı üçün şərait mövcuddur və lazımı diqqət göstəriləydi, ölkə bu sahədən xeyli gəlir əldə edə bilərdi. Azərbaycanda turizmin potensial göstəricisi əhəlinin sayı, turizmin maddi-texniki bazası və turizm üçün mövcud olan maliyyə resurslarının həcmi ilə müəyyən edilir. Dövrüyyədə olan pulun miqdarı turizmdəki nağd pulun miqdarıdır. Yeni yaranan mənfəət bu pulun mənbəyidir [2].

Turizm iqtisadi artımı stimullaşdırmaqla, investisiyaları cəlb etməklə və gəlir əldə etməklə Azərbaycanın maliyyə sektorunun inkişafında mühüm rol oynaya bilər. Aşağıdakı cədvələ diqqət yetirək:

<i>Xarici valyuta gəlirləri</i>	Beynəlxalq turistlərin xərcləmələri ilə turizm xarici valyuta gətirir. Xarici valyuta axını Azərbaycanın maliyyə sektorunu ehtiyatların artırılması, valyutanın sabitləşməsi və tədiyyə balansına dəstəkləyir
<i>İnvestisiya imkanları</i>	Çiçəklənən turizm sənayesi infrastrukturun, qonaqpərvərlik xidmətlərinin, nəqliyyatın və əlaqəli sənayələrin inkişafına investisiya üçün imkanlar yaradır. Bu, iqtisadi fəallığı stimullaşdırmaqla yanaşı, maliyyə sektorunun genişlənməsinə və modernləşdirilməsinə kömək edir
<i>İş yerlərinin yaradılması</i>	Turizm mehmanxana və restoranlar, nəqliyyat, pərakəndə satış və əyləncə də daxil olmaqla bir neçə sahədə iş imkanları yaradır. Turizm sektorunun genişlənməsi gəlirləri artırır ki, bu da əmanətləri, istehlakı və investisiyaları artırmağa imkan verir və beləliklə, maliyyə sektorunun böyüməsinə töhfə verəcəkdir.
<i>Maliyyə xidmətlərinin təşviqi</i>	Turizm artdıqca, bank, sığorta, investisiya və valyuta xidmətləri də daxil olmaqla maliyyə xidmətlərinə tələbat artır. Maliyyə institutları öz xidmətlərini turistlərin, rezidentlərin və turizm dəyər zəncirində iştirak edən müəssisələrin ehtiyaclarına uyğunlaşdırmaqla müştəri bazasını və gəlir axınlarını genişləndirə bilər.
<i>İqtisadiyyatın şaxələndirilməsi</i>	Güclü turizm sənayesinin inkişafı iqtisadiyyatın neft və qaz kimi ənənəvi sektorlardan uzaqlaşdırılmasına töhfə verə bilər. Diversifikasiya ölkənin vahid sənayedən asılılığını azaltmaqla iqtisadiyyatı xarici şoklara daha davamlı edir. Turizm sənayesində ekoturizm və

	ya mədəni turizm kimi inkişaf etməkdə olan sektorları maliyyələşdir-məklə maliyyə institutları bu cür diversifikasiyanı dəstəkləyə bilər.
<i>Beynəlxalq aməkdaşlıq:</i>	Azərbaycanda turizmlə bağlı layihələr üçün bilik mübadiləsi, po-ten-sialın yaradılması və maliyyəyə çıxış beynəlxalq maliyyə insti-tutları, inkişaf bankları və çoxtərəfli təşkilatlarla əməkdaşlıq vasitəsilə asanlaşdırıla bilər. Azərbaycanın turizm potensialının nümayiş etdirilməsinə və qlobal bazarlardan investisiyaların cəlb edilməsinə həm də regional və beynəlxalq turizm forumlarında, konfranslarda və ticarət sərgilərində iştirakla nail olmaq mümkündür. Beynəlxalq tərəfdaşlıqların təşviqi vasitəsilə maliyyə sektoru daha geniş investorlar, kreditorlar şəbəkəsinə çıxış və turizm sənayesində davamlı artımı dəstəkləmək üçün təcrübə əldə edəcəkdir.

Mənbə: (Müəllif tərəfindən hazırlanmışdır).

Azərbaycanda maliyyə sektorunun inkişafı siyasətçilərin, tənzimləyicilərin, maliyyə institutlarının və digər maraqlı tərəflərin birgə səylərini tələb edən çoxşaxəli prosesdir. Maliyyə sektorunun inkişafı üçün əlverişli mühit yaratmaq üçün Azərbaycan öz qanuni və normativ bazasını təkmilləşdirməyə çalışmışdır. Bu, bank, qiymətli kağızlar, sığorta və digər maliyyə institutlarını tənzimləyən qanunların qəbulunu və sektora effektiv nəzarət və tənzimləmə üçün Maliyyə Bazarlarına Nəzarət Agentliyi kimi qurumların yaradılma-sını nəzərdə tutur.

Nəticə

Sosioloji nöqteyi-nəzərdən turizm sadəcə iqtisadi anlayış deyil, həm də cəmiyyətlərə sosial, mədəni, coğrafi, siyasi, yerli və qlobal təsirləri olan sosial prosesdir. Bu nöqteyi-nəzərdən turizmin yalnız iqtisadi dəyərinə görə qiymətləndirilməsi onun digər təsirlərinə etinasız yanaşmadır.

Dünya təcrübəsinə görə, getdikcə Azərbaycan iqtisadiyyatının mühüm sahələrindən birinə çevrilən turizm bir çox xidmət sahələrini özünə cəlb edir və ümumilikdə cəmiyyətin demək olar ki, bütün təbəqələri üçün gəlir mənbəyi rolunu oynayır. Regionlarda sosial-iqtisadi inkişafın sürətləndirilməsi üçün turizm müəssisələri tərəfindən təqdim olunan turizm infrastruktur layihələrinin maliyyələşdirilməsinə üstünlük verilməsi vacibdir. Bölgələrdə turist axınının güclənməsinə təsir edə biləcək turizm xidmət sahələrinin yaradıl-ması və inkişafına müvafiq qurumlar tərəfindən bu cür layihələrin dəstəklənməsi müsbət təsir göstərəcəkdir.

Azərbaycanın turizm sənayesi ölkənin iqtisadi inkişafı üçün prioritet istiqamətlərdən biridir. Azərbaycanın iqtisadi həyatının bütün sahələrində olduğu kimi, turizm sahəsində də inkişaf prosesi sürətlənir ki, bu da dövlətin turizm potensialının kommertiya təşviqi çərçivəsində marketingin strateji planlaşdırılmasının həyata keçirilməsini zəruri edir.

Bütövlükdə, canlı turizm sektoru Azərbaycan iqtisadiyyatına, o cümlədən maliyyə sektoruna multiplikativ təsirlərlə iqtisadi artıma təkan verə, investisiya cəlb edə, iş yerləri yarada, maliyyə xidmətlərinin və infrastrukturun inkişafına təkan verə bilər. Bununla belə, bu faydaları həyata keçirmək üçün siyasətçilər dəstəkləyici siyasət həyata keçirməli, infraqurum sərmayə qoymalı, davamlılığı təşviq etməli və turizmin inkişafı üçün əlverişli biznes mühitini təmin etməlidirlər.

ƏDƏBİYYAT

1. Ağakışiyeva S. Azərbaycanın turizm regionlarının fiziki-coğrafi xüsusiyyətləri. Dərslük. Bakı, 2007, 442 s.
2. Əlirzayev Ə. Turizmin iqtisadiyyatı və idarə edilməsi. Bakı: İqtisad Universiteti nəşriyyatı, 2010, 494 s.
3. Quliyev E. Turizmin inkişafının maliyyə problemləri və təkmilləşməsi istiqamətləri. Magistrlik dissertasiyası, Bakı, 2018, 83 s.
4. Hüseynov İ., Əfəndiyeva N. Turizmin əsasları. Dərslük. Bakı: Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti, 2007, s.13-18.
5. Süleymanov E. Azərbaycanda turizmin inkişafının sosial-iqtisadi rolu. Magistrlik dissertasiyası. Bakı, 2016, 94 s.
6. Evliyaoğlu S. Genel Turizm Bilgileri. Ankara: Beta Basım Yayın, 2009, 120 s.
7. Грантовна М. Финансовые аспекты развития индустрии туризма: Москва, 2004, 158 с.
8. Alam M., Paramati S.. The Impact of Tourism on Income Inequality in Developing Economies: Does Kuznets Curve Hypothesis Exist? // *Annals of Tourism Research*, 2016, pp. 111–126.
9. Ayyagari M., Demirgüç-Kunt A., Maksimovic V. Firm Innovation in Emerging Markets: The Role of Finance, Governance, and Competition//. *Journal of Financial and Quantitative Analysis*, 2011, 46 (6), pp. 1545–1580.
10. Beck T., Demirgüç-kunt A., Martinez-Pería M. Bank Financing for SMEs around the World. The World Bank: Policy Research Working Paper, 2008, pp. 1-43. DOI: 10.1596/1813-9450-4785.
11. Ehigiamusoe and Hooi, L.H. Hooi Tripartite analysis of financial development, trade openness and economic growth: Evidence from Ghana. *Nigeria and South Africa Contemporary Economics*//. 2018, 12 (2), pp. 189-206.
12. Fayissa B., Nsiah C. & Tadesse B. Research note: Tourism and economic growth in Latin American countries-Further empirical evidence. *Tourism Economics*//. 2011, 17(6), pp.1365–1373.
13. Katircioğlu S., Altınay M. Interactions between tourism and financial sector development//. Evidence from Turkey *The Service Industries Journal*, 2018, 38 (9–10), pp. 519-542.
14. Kumar R. Exploring the nexus between tourism, remittances and growth in Kenya *Quality & Quantity* // 2014, 48, pp. 1573-1588.
15. Musakwa M., Odhiambo N., Nyasha S. Does tourism influence financial development in Kenya?//. *Acta Economica*, 2022, 20 (36), pp. 155-173.
16. Ohlan R. The relationship between tourism, financial development and economic growth in India//. *Future Business Journal*, 2017, 3 (1), pp. 9-22.
17. Paramati S., Roca E. Does Tourism Drive House Prices in the OECD Economies?//. Evidence from Augmented Mean Group Estimator. 2019, 74, pp. 392–395.
18. Peric J., Mujacevic E., Simunic M. International financial institution investments in tourism and hospitality. (<https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=97ec23a2357 dcc2cf305728591ba90a2b2a5f29a>).
19. Rao K., Noorinasab A. The Role of SIDBI in developing the MSMEs in India//. *Journal of Economics and Finance (IOSR-JEF)*. 2013, 1(6), pp. 8–14.
20. Shahbaz R., Hong H., Kumar M., Roubaud D. Energy consumption, financial development, and economic growth in India: New evidence from nonlinear and asymmetric analysis *Energy Economics*//. 2017, 63, pp. 199-212.
21. Shahbaz R., Benkraiem A., Miloudi A. Tourism-induced financial development in Malaysia: New evidence from the tourism development index *Tourism Economics*//. 2019, 25 (5) pp. 757-778
22. Shi Y., Swamy V., Paramati S., Does financial inclusion promote tourism, 2020. URL: (https://www.researchgate.net/publication/341398237_Does_financial_inclusion_promote_tourism_development_in_advanced_and_emerging_economies).

23. Solvoll S., Alsos G., Bulanova O. Tourism Entrepreneurship – Review and Future Directions//. Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism, 2015, pp. 120–137.
24. Spannonier C., Burke M. Tourism and financial development in small states: Evidence from Caribbean countries. URL: (https://www.researchgate.net/publication/313317945_Tourism_and_financial_development_in_small_states_Evidence_from_Caribbean_countries).
25. Swamy V. Financial Inclusion, Gender Dimension, and Economic Impact on Poor Households//. World Development, 2014, 56 (4), pp.1–15.
26. Thampy A. Financing of SME firms in India Interview with Ranjana Kumar, Former CMD, Indian Bank; Vigilance Commissioner, Central Vigilance Commission//. IIMB Management Review. 2010, 22(3), pp. 93–101. DOI: 10.1016/j.iimb.2010.04.011.
27. Yue S., Sun H., Xue W., Liu S.B., Tsai J.T. Wang An evaluation of coupling coordination between tourism and finance Sustainability. 2018, 10 (7), pp. 2320.

Резюме

Улькар Джафарова

Роль туризма в развитии финансового сектора в Азербайджане

Как известно, в последнее время мировой рынок туризма переживает значительный подъем, и причина этого подъема заключается в том, что некоторые виды туризма играют активную очевидно и доминирующую роль на рынке туризма.

Международный туризм - один из самых быстрорастущих и эффективных секторов международной экономики. Туризм ведет к росту международной деловой активности, поскольку способствует культурному обмену и торговле между странами. Финансовые учреждения играют важную роль в содействии этим операциям, предоставляя услуги по торговому финансированию, валютному обмену и инвестиционному банкингу. Существует важная симбиотическая связь между туризмом и финансами, которая вносит важный вклад в развитие национальной экономики, создание рабочих мест и финансовую стабильность. Он привлекает большие объемы инвестиций, создает рабочие места и приносит доходы в национальные бюджеты. Финансовые отношения, возникающие в туристской деятельности, отличаются по своей природе от финансовых отношений, возникающих в промышленной или коммерческой деятельности. Как и в других сферах экономики, финансовые показатели и источники финансирования туристического сектора являются основой его правильного управления и устойчивой деятельности. Так, в процессе туристской деятельности, в результате одновременного производства, потребления и использования продуктов, создаются собственные фонды обращения. Оборотные средства, возникающие в результате одновременного производства, потребления и использования туристических продуктов, также отличаются от средств, создаваемых в промышленной и коммерческой деятельности. Развитие финансового сектора является основополагающим условием для нормального функционирования реальной экономики, и существует обширная литература, изучающая факторы, его определяющие. Ускорение социально-экономического развития, расширение международных связей, культурные и спортивные достижения способствовали устойчивому развитию туризма. Благодаря широким возможностям в области туризма в Азербайджане, наша страна готова сотрудничать с рядом международных организаций в области развития туризма.

В отчетах международных организаций и финансовых институтов достижения Азербайджана в этой области за последние годы высоко оцениваются. В статье проведены исследования финансового сектора, развития туризма и важной роли Азербайджана в развитии финансового сектора.

Ключевые слова: *финансовый сектор, финансовые отношения, туризм, международный, развитие*

Summary

Ulkar Jafarova

The Role of Tourism in the Development of the Financial Sector in Azerbaijan

As we know, the world tourism market has seen a significant rise recently, and the reason for this rise is that some types of tourism an active role in the tourism market and obviously play a dominant role.

International tourism is one of the fastest growing and most efficient sectors of the international economy. Tourism leads to increased international business activity, as it promotes cultural exchange and trade between countries. Through trade finance, foreign exchange services and investment banking, financial institutions play a vital role in facilitating these transactions. There is an important symbiotic relationship between tourism and finance, which is an important contributor to national economic development, job creation and financial stability. It attracts large amounts of investments, creates jobs and generates revenues for national budgets. Financial relationships arising in tourism activities are different in nature from

financial relationships arising in industrial or commercial activities. As in other economic fields, the financial indicators and sources of financing of the tourism sector are the basis of its proper management and sustainable activity. Thus, during the tourism activity, as a result of the simultaneous production, consumption and use of products, it creates its own circulation funds. Circulating assets resulting from the simultaneous production, consumption and use of tourism products are also different from those generated in industrial and commercial activities. The development of the financial sector is a fundamental condition for the proper functioning of the real economy, and there is a large literature examining its determinants. Accelerating social and economic development, increasing international relations, cultural and sports achievements have contributed to the sustainable development of tourism. Thanks to the wide opportunities in the field of tourism in Azerbaijan, our country is ready to cooperate with a number of international organizations in the field of tourism development.

In the reports of international organizations and financial institutions, Azerbaijan's achievements in this field in recent years are highly appreciated. In the article, studies were conducted about the financial sector, the development of tourism and the important role of Azerbaijan in the development of the financial sector.

Key words: *financial sector, financial relations, tourism, international, development*

Redaksiya heyətinin üzvü i.e.d., prof. Məmmədov Elşad Yaqub oğlunun rəyi əsasında çapa məsləhət görülmüşdür.